

Veran J. Stanojević
Univerzitet u Beogradu
Filološki fakultet
Katedra za romanistiku

UDK: 811.163.41'366.584 ;
811.133.1'366.584 ;
811.163.41:811.133.1
ID BROJ: 199402252
Originalni naučni rad
Primljen: 10. februar 2013.
Prihvaćen: 15. mart 2013.

NEKI ASPEKTI IZRAŽAVANJA BUDUĆNOSTI U FRANCUSKOM I U SRPSKOM JEZIKU

Apstrakt: U radu¹ poredimo temporalne upotrebe budućih vremena u srpskom i u francuskom jeziku. Polazeći od semantičkih definicija dvaju futura u srpskom i odgovarajućih francuskih budućih vremena, ukazujemo na sličnosti i na razlike u njihovim temporalnim upotrebama, kao i na faktore koji su u osnovi mogućih konkurentskih odnosa prostog futura i anteriornog futura u francuskom u poređenju sa srpskim budućim vremenima.

Ključne reči: buduća vremena, futur I, futur II, prost futur, anteriorni futur, srpski jezik, francuski jezik, semantika

1. UVODNE NAPOMENE

U svom radu o relativnoj sinonimnosti dva futura i perfektivnog prezenta u srpskom, Miloš Kovačević (Kovačević 2008) pokazuje da se ovi oblici pod određenim uslovima mogu upotrebiti kao ekvivalentni i to kako u prostoju, tako i u nekim vrstama zavisnih rečenica. Iako je u serbokroatistici do skora vladalo mišljenje da se u prostoju rečenici futur II ne može upotrebiti kao vreme ekvivalentno futuru I, te da se futur II sa vremenskim značenjem upotrebljava isključivo u nekim tipovima zavisnih rečenica (Silić, Pranković 2005: 194), što je smatrano čak njegovom sistemskom odlikom (Milošević 1982: 4), Kovačević je pokazao da i u prostim rečenicama postoji konkurentnost (tj. relativna sinonimnost)

¹ Ovaj rad je nastao u okviru projekta br. 178014, *Dinamika struktura savremenog srpskog jezika*, koji finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

Čast mi je da ovaj članak posvetim profesoru Milošu Kovačeviću, povodom njegovog šezdesetog rođendana, profesoru koji je i kao naučnik i kao Čovek moj veliki uzor.

futura I, futura II i perfektivnog prezenta. Neophodan kontekst u kojem ovi oblici mogu alternirati u prostim i nezavisnosloženim rečenicama jeste prisustvo modalnog priloga *možda*, kao u sledećem primeru:

1) Možda ćete uspjeti (možda uspete/možda budete uspeli). (Kovačević 2008: 203)

U istom radu Kovačević opovrgava i stav K. Milošević da futur I i futur II nikada nisu semantički ekvivalentni (Milošević 1982:5)², pa ni u onim tipovima zavisnosloženih rečenica u kojima se oba buduća vremena mogu upotrebiti³. Naime, profesor Kovačević ubedljivom argumentacijom, potkrepljenom primerima iz korpusa, dokazuje da se u takozvanim neutralizujućim kontekstima, koji subjektovu uverenost u izvršenje buduće radnje prevode u neizvesnost, tj. nesigurnost u pogledu njenog izvršenja, futur I i futur II mogu upotrebiti kao konkurentna, tj. relativno sinonimna vremena (Kovačević 2008: 201).⁴

Sama činjenica da u srpskom postoje konteksti u kojima buduća vremena mogu alternirati lingvistički je interesantna kako iz srbističke, tako i iz kontrastivne perspektive. Iz kontrastivnog ugla posmatrano, pomenuta konkurentnost pokreće pitanje o načinima izražavanja budućnosti u drugim jezicima u poređenju sa srpskim, kao i pitanje o eventualnom konkurentskom odnosu futuralnih formi u jezicima koji, kao srpski, imaju dva ili više glagolskih vremena za izražavanje budućnosti. U ovom ćemo radu, u tom pogledu, ispitati situaciju u francuskom, jeziku koji pored prostog futura (future simple) poseduje i tzv. anteriorni futur (futur antérieur) – složeno buduće vreme kao pandan srpskom futuru II – kao i perifrastični futur, tj. blisko-buduće vreme (futur proche⁵).

Paralelizam između srpskih i francuskih budućih vremena uočljiv je ako se uporedi primer sa vremenskom rečenicom uvedenom veznikom *quand* (vidi primer 2) i njegov prevodni ekvivalent u srpskom (primer 3):

2) Quand j'aurai terminé mon travail, je sortirai.

3) Kad budem završio rad, izaći ću.

² To je posledica stava da se futur I orijentiše prema S, a futur II prema nekom drugom momentu (Milošević 1970: 164).

³ To su, pre svega, temporalne, kondicionalne, adnominalne i adverbijalne relativne restriktivne rečenice po K. Milošević (Milošević 1982: 5).

⁴ Jedan od izraza koji omogućavaju pomenutu neutralizaciju subjektove uverenosti u izvršenje buduće radnje, a samim tim i zamenjivost futura II futurom I, jeste dopusni priloški izraz *bez obzira na to*, kao u primeru: Bez obzira na to ko se bude odlučio (ko će se odlučiti) da u narednih četvrt veka naplaćuje putarinu na ovoj deonici, moraće prethodno da izgradi levu traku autoputa od Horgoša do Novog Sada. (Kovačević, 2008: 201)

⁵ U pitanju je vreme koje se gradi od prezentskih oblika polupomoćnog glagola *aller* i infinitiva leksičkog glagola. (npr. *Je vais le faire.* – Uradiću to.)

Francuski anteriorni futur u vremenskim rečenicama sa veznikom *quand*⁶ označava anteriornost radnje zavisne u odnosu na radnju glavne rečenice u prostom futuru, kao i srpski futur II sa perfektivnim glagolom u vremenskim rečenicama s veznikom *kad* (up. Milošević 1982:4). Ova podudarnost, međutim, ne znači i da je paralelizam između srpskih i odgovarajućih francuskih budućih vremena potpun. Cilj ovog rada je da ukaže, s jedne strane, na sličnosti i na razlike između srpskih i francuskih budućih vremena i, s druge strane, da odgovori na pitanje da li se i u francuskom može govoriti o konkurentnosti budućih vremena u određenim kontekstima. U radu ćemo podrobnije ispitati samo vremenske upotrebe prostog i anteriornog futura u francuskom u poređenju sa futorom I i futorom II u srpskom, odnosno upotrebe u kojima se predikatom označena situacija projektuje u budućnost u odnosu na relevantan momenat perspektive (momenat govora ili neki drugi kontekstualno dat ili impliciran momenat). To, međutim, ne znači da se nećemo, kad god to bude potrebno, dotaći nekih modalnih aspekata semantike budućih vremena u oba jezika, a u cilju preciznijeg razgraničenja njihovih upotreba.

2. ODNOS FRANCUSKOG PROSTOG FUTURA I SRPSKOG FUTURA I

U savremenoj lingvističkoj i romanističkoj literaturi (Verkuyl et al. 2004, Vet 1994, Ašić, Stanojević 2009, pored ostalih) francuski prost futur definiše se putem rajhenbahovskih temporalnih koordinata (S, E i R)⁷, na sledeći način:

4) Prost futur: S-E, R

Prema ovoj definiciji referencijalni momenat (R) i momenat događanja (E) koincidiraju i oba su posteriorna u odnosu na S. Posteriornost R u odnosu na S objašnjava nemogućnost da se u francuskom označe buduće radnje o čijoj realizaciji zaključujemo na osnovu nekih indicija prisutnih u momentu govora. Za takve radnje mora se upotrebiti perifrastični futur, tj. blisko buduće vreme (futur proche), kao u sledećim primerima:

5) On dirait qu'il va pleuvoir. (*... qu'il pleuvra)⁸ Reklo bi se da će pasti kiša.

⁶ Kao i sinonimnim veznikom *lorsque*, ali i drugim veznicima koji sa anteriornim futorom označavaju hronološku anteriornost radnje zavisne u odnosu na radnju glavne rečenice, kao što su: *dès que*, *aussitôt que* (čim), *après que* (nakon što), *à peine ... que* (tek što).

⁷ U rajhenbahovski koncipiranim temporalnim sistemima, S po konvenciji označava momenat govora, E momenat događanja (tj. vremenski interval koji zauzima radnja), a R referencijalni momenat, tj. tačku koja određuje perspektivu iz koje se posmatra glagolska situacija (Stanojević, Ašić 2008).

6) Je vois qu'il va abattre l'arbre (*...qu'il abattra l'arbre). Vidim da će poseći drvo.

U srpskom se futur I upotrebljava i za buduće radnje o kojima se može zaključiti na osnovu nekih indicija koje su na snazi u S, o čemu svedoči prevod gornjih primera na srpski. Naime, futur I ima širi opseg upotreba od francuskog prostog futura, budući on pokriva i upotrebe francuskog bliskog budućeg vremena (futur proche). Za srpski prost futur mogla bi se, stoga, razmotriti definicija koja uzima u obzir slučajeve S-R i S=R:

7) Srpski futur I: S-E (S-R ili S=R)

Međutim, ova definicija ne predviđa one upotrebe futura I koje podrazumevaju (kontekstualno) izmeštanje vremenske perspektive u prošlost⁹ (npr. *Rekao je da će doći*). Francuski futur je u tom pogledu rigidniji, jer se sa njim samo pod određenim uslovima buduća radnja može projektovati iz prošlosti ka budućnosti. Naime, dok se ne može izreći rečenica pod 8), iskaz pod 9) je sasvim prihvatljiv, budući da upotreba deiktičkog adverba *demain* signalizuje da je lokutorova perspektiva u momentu govora, pa se futurom označena radnja projektuje u budućnost u odnosu na momenat govora, a lokalizuje putem pomenutog adverba.¹⁰

8) *Il a dit qu'il viendra hier. (Rekao je da će doći juče.¹¹)

9) Il a dit qu'il viendra demain. (Rekao je da će doći sutra.)

Stoga bi trebalo modifikovati predloženi semantizam za futur I. Mi ćemo, naime, rajehenbahovski momenat R, po uzoru na Kampa i Rajla (Kamp, Reyle 1993: 594–595), udvojiti, tako što ćemo pored R uvesti i moment perspektive P. Mi ne eliminišemo iz sistema moment R, nego njegovu funkciju samo svodimo, s jedne strane, na kodiranje aspektualnih značenja, tj. perfektivne i imperfektivne vizije glagolskog procesa i, s druge strane, na izražavanje vremenske progresije kao kod Kampa i Rorera (Kamp, Rohrer 1983). Mi, naime, perfektivnost tretiramo kao inkluziju momenta događanja u referencijalni moment (tj. $E \subseteq R$), a imperfektivnost kao obrnutu relaciju, tj. $R \subseteq E$ (up. Molendijk 2005). S druge strane, uvodimo moment P koji će nam omogućiti da kodiramo vremensku perspektivu, tj. moment u odnosu na koji se glagolska situacija (E) situira u vreme

⁸ Tj. nemoguće je ovde upotrebiti prost futur.

⁹ Pri tome futur I ima kao značenjsku konstantu obeležje 'posteriornost u odnosu na momenat perspektive'.

¹⁰ U primeru 8), adverb *hier* zadržao bi buduću radnju u prošlosti, a to je u francuskom jeziku moguće isključivo upotrebom kondicionala (ili perifraze sa glagolom *aller* u imperfektu i infinitivom), a na osnovu pravila slaganja vremena: *Il a dit qu'il viendrait / qu'il allait venir hier*.

¹¹ Za razliku od srpskog u kojem će se ovde, tj. pri promeni vremenske perspektive, upotrebiti futur I, u francuskom je upotreba prostog futura u ovom tipu konteksta isključena.

(tj. predstavlja kao simultana, posteriorna ili anteriorna u odnosu na P). Sada srpski futur možemo definisati kao u 10):¹²

10) P-E (bez obzira na poziciju P u odnosu na S)¹³

Vremenske upotrebe futura I u srpskom označavaju, dakle, relaciju posteriornosti događaja u odnosu na momenat perspektive (P) iz koje događaj posmatra, što je u skladu sa savremenim analizama srpskog futura (up. Milošević 1982: 3).

S druge strane, francuski prost futur rigidniji je od srpskog futura I budući da francuski futur podrazumeva fiksiranje vremenske perspektive u momentu govora, tako da se događaj označen predikatom lokalizuje posteriorno u odnosu na ovaj momenat (bilo da je u pitanju apsolutna ili apsolutno-relativna temporalnost¹⁴).¹⁵ Stoga ćemo francuski prost futur definisati kao u 11), tj. uz uslov P = S, koji nismo pretpostavili za srpski futur.

11) P = S: P-E

Samim tim biva jasno zašto je prost futur manje sklon modalnim upotrebama¹⁶ od srpskog futura I. Činjenica da je perspektiva kod prostog futura u momentu govora favorizuje temporalne upotrebe ovog vremena. S druge strane, u nekim tipovima zavisnih rečenica u kojima se francuski prost futur upotrebljava da locira događaj u budućnost, srpski futur I naglasak stavlja na „sadašnje znanje o budućoj radnji“ (Milošević 1982: 6). U sledećem primeru se, naime, prost futur iz zavisne rečenice ne može prevesti na srpski futurom prvim (kao u 13), nego se mora upotrebiti futur II, ili perfektivni prezent (kao u 14):

12) Quand il viendra, il nous appellera.

13) *Kad će doći, nazvaće nas.¹⁷

14) Kada bude došao/kad dođe nazvaće nas.

¹² Sa P označavamo vremensku perspektivu.

¹³ Tj., P=S ili P-S ili S-P.

¹⁴ Naime u primeru: *Il a dit qu'il viendra demain* na snazi je apsolutno-relativna temporalnost (tj. relevantan je ne samo prošli momenat uveden predikatom glavne rečenice *a dit*, nego i momenat govora). O apsolutnoj, relativnoj i apsolutno-relativnoj temporalnosti pogledati u: Veters 1996.

¹⁵ Izuzetak je istorijski futur, u kojem se na svojevrsan način fingira posteriornost u odnosu na naratorov momenat govora, posledica čega je to da je događaj fiktivno budući, iako on objektivno pripada prošlosti.

¹⁶ O modalnim upotrebama francuskog prostog futura iscrpno govori Co Vet, kritikujući stav francuskih gramatičara po kojem modalnim oni smatraju i neke upotrebe koje to zapravo nisu (Vet 2003).

¹⁷ Ovu rečenicu beležimo sa zvezdicom da bismo ukazali na to da ona nije moguć prevod rečenice pod 12). Ova rečenica biće prevedena ili futurom II ili perfektivnim prezentom (vidi 14).

Modalna epistemička značenjska komponenta („s obzirom da znam da će se dati događaj odigrati“), koja filtrira kombinacije tipa „kad + futur I“ u srpskom, odsutna je u analognim francuskim nizovima „quand + futur simple“, što objašnjava neophodnost da se rečenica *Kad će doći, nazvaće nas*, prevedu upotrebom kauzalnog veznika *puisque*, koji je za razliku od *quand* kompatibilan sa pomenutom epistemičkom komponentom.

15) Kad će doći, nazvaće nas. (= pošto će doći...)

16) Puisqu'il viendra, il nous appellera.

Francuski hipotetički veznik *si* sintaksički je inkompatibilan sa prostim futurom, tako da se rečenica pod br. 17) ne može prevesti na francuski upotrebom prostog futura da bi se izrazio realan uslov za realizaciju radnje iz glavne klauze. Naime, primer 18) je agramatičan.¹⁸

17) Ako ćeš tamo ići kupi mi tu knjigu.

18) *Si tu y iras, achète-moi ce livre.

Realna hipoteza u francuskom izražava se upotrebom prezenta u protazi (*Si tu y vas, achète-moi ce livre.*).

U francuskom će se sadašnje znanje o vršenju neke buduće radnje u relativnoj rečenici najprirodnije izraziti bliskim budućim vremenom ili, u određenim slučajevima, prezentom:

19) Studenti koji će sutra polagati ispit mogu da izađu. (Les étudiants, qui vont se présenter/se présentent à l'examen demain, peuvent sortir.)

20) Moja sestra, koja će vas sutra posetiti, doneće vam pismo.¹⁹ (Ma sœur, qui va vous rendre visite demain, vous apportera une lettre.)

Kao srpski futur I, francuski prost futur upotrebljava se kako u složenim, tako i u prostim rečenicama. Ono o čemu treba voditi računa pri upotrebi francuskog prostog futura jeste to da se u prisustvu nekih indicija u momentu govora, koje nas mogu navesti na zaključak o nekom budućem stanju stvari, to stanje stvari ne može izraziti prostim, nego perifrastičnim futurom (tj. futur proche). Distribucija srpskog futura šira je i u zavisnim klauzama, budući da u nekim slučajevima prost futur u francuskom nije moguće upotrebiti iz sintaksičkih razloga, kao što je upotreba nekih veznika (npr. iza hipotetičkog veznika *si*, koji se ne može kombinovati ni sa futurom ni sa kondicionalom, ili iza veznika koji zahtevaju upotrebu subjunktiva u francuskom (npr. *avant que, bien que, quoique* itd.)

¹⁸ Po konvenciji agramatične rečenice označavamo zvezdicom.

¹⁹ Milošević 1982: 7.

3. FRANCUSKI ANTERIORNI FUTUR I SRPSKI FUTUR II

Francuski anteriorni futur označava anteriornost događaja u odnosu na vremensku perspektivu smeštenu u budućnost. Za razliku od prostog futura, sa anteriornim futurom akcenat po pravilu nije na događaju, nego na rezultativnom stanju koje događaj generiše. U to se lako možemo uveriti ako uporedimo sledeće dve rečenice:

21) Quand il rentrera, elle partira. (Kad se on vrati/bude vratio, ona će otići)

22) Quand il sera rentré, elle sera partie. (Kad on, po povratku, bude tu, ona će biti odsutna).

Drugim rečima, hronološko nizanje događaja ne može se izraziti nizovima predikata u anteriornom futuru. Da bi se izrazilo hronološko nizanje budućih radnji, neophodno je, naime, upotrebiti ili niz glagola u prostom futuru, ili niz ‘anteriorni futur + prost futur’:

23) Quand il sera rentré, elle partira.

Ovaj poslednji slučaj (tj. konfiguracija ‘quand + anteriorni futur + prost futur’), obavezan je uz tzv. durativne glagole (predikate), tj. uz glagole koji označavaju trajanje, a u situacijama u kojima bi eventualna simultana interpretacija dve radnje (glavne i zavisne) bila pragmatički neprihvatljiva:

24) ??Quand il mangera, il sortira.

Primer 24) neprihvatljiv je iz pragmatičkih razloga, budući da sam veznik *quand* nije u stanju da izrazi vremensku posteriornost glavne radnje (*sortira*) u odnosu na radnju zavisne vremenske rečenice (*mangera*), što je jedina pragmatički prihvatljiva interpretacija primera 24). Naime, budući da su oba predikata u prostom futuru, a veznik *quand* označava aproksimativnu simultanost (Stanojević 2011a), rečenicom se opisuje objektivno nemoguća situacija a to je da će u momentu kad bude izašao subjekat i dalje jesti.²⁰ Da bi se izrazila sukcesivnost budućih radnji, a samim tim izbegla pragmatički neodrživa interpretacija na koju smo upravo ukazali, neophodno je u zavisnoj rečenici upotrebiti anteriorni futur:²¹

25) Quand il aura mangé, il sortira. (Kad bude završio s jelom izaći će.)

²⁰ Rečenica bi se eventualno mogla prihvatiti ako bi opisivala buduću situaciju u kojoj subjekat jede sendvič, budući da se u tom slučaju radnja *jesti* može preklapati sa radnjom *izaći*.

²¹ Isti razlog, semantičko-pragmatičke prirode, zahtevao bi upotrebu anteriornog perfekta ili gerundivne konstrukcije u konfiguracijama u kojima bi dva aorista mogla označiti pragmatički neprihvatljivu simultanost. Uporediti u tom smislu primere: *Quand il eut mangé il sortit. /Après avoir mangé il sortit / *Quand il mangea il sortit.*

Kad god je radnja označena zavisnom rečenicom punktualna, mogu se upotrebiti dva prosta futura u konfiguracijama sa veznikom *quand* (npr. *Quand il rentrera, elle partira.*)

Anteriorni futur se razlikuje od ostalih složenih vremena u francuskom po tome što, u konfiguracijama u kojima je sa drugim (složenim) vremenima pored rezultativne moguća i događajna interpretacija, on nije u stanju da izrazi događajnost. Naime, u primeru 26) sa dva anteriorna futura jedina moguća interpretacija jeste simultanost dva rezultativna stanja:²²

26) *Quand il sera parti, elle sera rentrée.*²³ (Kad on bude odsutan, ona će biti tu.)

Kod francuskog anteriornog futura vremenska perspektiva (P) posteriorna je u odnosu na momenat govora, a E je anteriorno u odnosu na P. Pri tome rezultativnost podrazumeva da je stanje koje događaj proizvodi aktuelno u P. Tipične konfiguracije u kojima se upotrebljava anteriorni futur u francuskom jesu vremenske rečenice uvedene nekim od perfektivno-punktuelnih veznika, kao što su: *quand, lorsque, dès que, après que, aussitôt que.*²⁴ Momenat perspektive najčešće se uvodi prostim futurom, perifrastičnim futurom ili imperativom u glavnoj rečenici (up. Stanojević, Ašić 2008: 146):

27) *Quand j'aurai compris son comportement je lui pardonnerai.*

28) *Quand j'aurai terminé cela, je vais pouvoir m'occuper d'autres choses.*

29) *Revenez me voir quand vous aurez étudié la question.*

30) *Dès que j'aurai terminé je t'enverrai un message.*

31) *Je m'occuperai de cette affaire après qu'on aura réglé l'autre.*

U nezavisnim rečenicama anteriorni futur se najčešće upotrebljava uz neki adverbijalni izraz ili prilog, koji signalizuje relativno kratak vremenski interval (Stanojević i Ašić 2008: 147)

32) *J'aurai fini dans un quart d'heure/en dix minutes/bientôt.*

33) *Ils m'auront vite/bientôt oublié.*

Rezultativno stanje je na snazi po isteku intervala označenog adverbijalnim izrazom. Finalna tačka tog intervala ovde bi funkcionisala kao momenat perspektive. Stoga bi se semantizam francuskog anteriornog futura mogao predstaviti kao

²² Za razliku od dva anteriorna futura, dva perfekta ili dva pluskvamperfekta (trenutnih glagola) mogu označiti bilo neposredno nizanje dva događaja, bilo simultanost dva iz tih događaja generisanih rezultativnih stanja: *Quand il est parti, elle est rentrée.* (a) Kad je on otišao, ona se vratila. ; b) Kad je on odsutan, ona je tu.) ; Isti tip dvosmislenosti nalazimo i sa dva pluskvamperfekta (*Quand il était parti, elle était rentrée.*).

²³ *Sera parti* = sera absent, *sera rentrée* = être là.

²⁴ O vremenskim veznicima u francuskom pogledati u: Petrović 1991.

konjunkcija dva uslova: S-P i E-P.²⁵ Pošto je sa anteriornim futurom praktično uvek na snazi rezultativnost, to ćemo u definiciji ovog vremena za događaj vezati i rezultativno stanje koje sam događaj generiše i označiti takvu situaciju simbolom E^{REZ} . Prema tome, anteriorni futur definišaćemo na sledeći način:

34) Francuski anteriorni futur: S-P: $E^{REZ}P$, $P \subseteq REZ$

Uslov $E^{REZ}P$ znači da između E i P postoji vremenski interval ispunjen rezultativnim stanjem (REZ), koje je na snazi i u P (tj. $P \subseteq REZ$):

35) Quand je serai parti (E^{REZ}), elle viendra (P). (E = partir, REZ = être absent, P = venir, $P \subseteq REZ$)

Srpski futur II, javlja se u dve aspekatske verzije, zavisno od glagolskog vida radnog glagolskog prideva. To su futur II perfektivnih glagola (u daljem tekstu perfektivni futur II) i futur II imperfektivnih glagola (imperfektivni futur II). Samo je sa perfektivnim futurom moguće rezultativno stanje, dok je sa imperfektivnim futurom naglasak na radnji, tj. na njenom odvijanju:

36) Kad se budem vratio, nazvaću te. (= Kad budem tu/kod kuće, nazvaću te).

37) Kad se budem vraćao, nazvaću te. (= Kad budem na putu ka kući, nazvaću te).

Sada možemo predložiti definicije za dve vidske verzije futura II:

38) Perfektivni futur II: S-P ili P-S, $E^{REZ}P$; $E \subseteq R$ ²⁶

39) Imperfektivni futur II: S-P ili P-S, R-P, $R \subseteq E$

Uslov u pogledu odnosa vremenske perspective P i momenta govora S labaviji je za futur II (bez obzira na vidski lik glagola), nego za francuski anteriorni futur (vidi 34). Naime, srpskim futurom II buduće radnje se mogu lokalizovati ne samo u odnosu na neki moment posterioran momentu govora, nego i u odnosu na neki moment koji prethodi momentu govora (npr. *Rekao je da će nas posećiti ako bude došao*).²⁷ Uslov $R \subseteq E$ koji pretpostavljamo za imperfektivni futur

²⁵ Time izbegavamo slabost rajhenbahovske definicije S-E-R, koja događaj u anteriornom futuru obavezno locira posle momenata govora. Međutim, to nije nužno slučaj, budući da E, u odgovarajućem kontekstu, može i prethoditi momentu govora (npr. *Demain, il sera parti depuis deux jours.*).

²⁶ Poslednji uslov ($E \subseteq R$) kodira perfektivnost, bez koje sa futurom II nema rezultativnosti. Interesantno je primetiti da rezultativnost nije isključena sa imperfektivnim perfektom: *Igrao se u blatu. Prljav je.* (up. Katičić 1982: 6; Stanojević 2011b).

²⁷ U oba slučaja lokalizacija je posredna, tj. ne ostvaruje se direktno ni u odnosu na moment govora, ni u odnosu na dati prošli moment.

II omogućava da E bude na snazi u momentu perspektive P (tj. $P \subseteq E$)²⁸, što je tipično za imperfektivni futur II:

39a) Dok se deca budu igrala (E), popićemo kafu (P). ($P \subseteq E$)

Pri upotrebama perfektivnog futura II rezultativnost ne mora nužno biti na snazi u momentu P. Na to ukazuje sledeći primer:

40) Kad budeš tamo otišao (E^{REZ}), ispričaćeš mi (P) kako je bilo.²⁹

Drugim rečima, pragmatički činioci, tj. kontekst i naša vanjezička znanja odlučuju o tome da li će sa futurom II biti na snazi rezultativna intepretacija ili ne.

Analognu situaciju imamo sa futurom II imperfektivnih glagola, samo što je ovde umesto rezultativnog stanja, glagolska radnja ta koja može (kao u 41), ali ne mora (kao u 42) biti na snazi u P:

41) Kad budeš tamo išao, javiću ti šta da mu kažeš. (= Dok budeš na putu ka datom odredištu javiću ti šta da mu kažeš.)

42) Kad budeš tamo išao, ispričaćeš mi kako je bilo. (= Kad se vratiš s puta, ispričaćeš mi kako je bilo).

Poznato je da neki veznici specifičnog značenja (kao *pre nego što*, *dok ne*) mogu obrnuti vremensku relaciju između događaja u futuru II i relevantnog momenta u budućnosti (orijentacionog vremena po terminologiji K. Milošević, 1982: 4), tako da umesto anteriornosti E^{REZ} u odnosu na P, dobijamo posteriornost, kao u primeru 43):

43) Javiću ti (P) šta da mu kažeš pre nego što tamo budeš otišao (E^{REZ}).³⁰

Veznik *pre nego što* signalizuje da u momentu P još nije na snazi radnja koju opisuje njime uvdena zavisna klauza sa futurom II. Radnja označena futurom II posmatra se iz (budućeg) momenta P kao moguća, tj. ništa ne garantuje njeno izvršenje. U ovom tipu upotreba futur II označava posteriornost u odnosu na buduću perspektivu. Analogno značenje u francuskom izražava se upotrebom veznika *avant que*³¹ koji zahteva upotrebu subjunktiva, kao zasebnog glagolskog načina. Ako je u S na snazi uverenost govornikova u realizaciju radnje označene zavisnom rečenicom, tada se umesto futura II može upotrebiti futur I (Javiću ti

²⁸ Naime E kod imperfektivnih glagola nije ograničeno s desne strane, što znači da može „dopreti“ do P.

²⁹ U P nije nužno na snazi REZ, tj. stanje „ti biti tamo“

³⁰ Ovo je jedan od konteksta u zavisnosloženim rečenicama u kojima su oba futura i perfektivni prezent konkurentni u srpskom (Kovačević 2008: 206).

³¹ Značenjski ekvivalentnog srpskom *pre nego što*.

šta da mu kažeš pre nego što ćeš tamo doći).³² S druge strane, glagolska situacija (E) opisana zavisnom rečenicom ne odmerava se direktno od S, nego od nekog drugog budućeg momenta koji funkcioniše kao P, čime se donekle objašnjava mogućnost upotrebe perfektivnog prezenta (koji, budući atemporalan, ne specifikuje relaciju između E i S): Javiću ti šta da mu kažeš pre nego što tamo dođeš.

Čiste modalne upotrebe futura II nalazimo u prostim rečenicama sa antepiniranim prilogom možda, u kojima je, kao što je Kovačević pokazao (Kovačević op. cit: 202), moguća njegova zamena futurom I i perfektivnim prezentom:

44) Možda budem došao/dođem/ću doći.

U ovom tipu upotreba radnja se ne koncipuje kao izvesna, nego kao moguća, a to se može dovesti u vezu sa činjenicom da perspektiva iz koje se projektuju radnje označene srpskim budućim vremenima nije fiksirana. Naše definicije srpskog futura I (kao pod 10) i futura II (kao pod 38 i 39), upravo predviđaju ovu mogućnost. Virtuelnost radnje (tj. njena moguća realizacija) projektuje se *by default* u budućnost, tj. radnja se ne koncipuje kao realno buduća.

4. NAPOMENE O KONKURENTNOSTI BUDUĆIH VREMENA U FRANCUSKOM

Francuski prost futur (futur simple) i anteriorni futur (futur antérieur) međusobno su zamenjivi u kontekstima u kojima se može neutralisati efekat rezultativnosti anteriornog futura, tj. u kontekstima u kojima se komunikativni akcent sa rezultata radnje prebacuje na sam budući događaj (bez obzira što je sa anteriornim futurom rezultat radnje uvek „vidljiv“). To su, kako neke zavisne, tako i proste rečenice. Kad su zavisne rečenice u pitanju, izbor konteksta u kojima se konkurentnost dva futura posmatra sužen je praktično samo na vremenske klauze i to one uvedene perfektivno-punktuelnim veznicima *quand* i *lorsque*. Da bi pomenuta konkurentnost bila moguća, uslov koji ove rečenice treba da ispune jeste da u njima figurira neki vendlerovski trenutno-svršen glagol (up. Stanojević, Ašić 2008: 26), kao u primeru 45):

45) Quand il rentrera (= sera rentré), nous partirons.

Ovde se upotrebom trenutno-svršenog glagola (*rentrer*) u zavisnoj klauzi sa veznikom *quand* akcentat (u slučaju anteriornog futura) stavlja događaj, a ne na rezultat koji bi iz njega proizišao, utoliko pre što je u glavnoj klauzi upotrebljen takođe trenutno-svršeni glagol (*partir*), tako da je u ovom primeru komuni-

³² Up. Milošević 1982: 6.

kativni akcenat na neposrednom vremenskom nizanju dva uvedena događaja.³³ U oba slučaja, na snazi je, naime, vremenska progresija.

Ako vremenska rečenica sa prostim futurom uvodi perspektivu u kojoj je na snazi rezultat neke druge buduće radnje izražene anteriornim futurom, ovaj poslednji se ne može zameniti prostim futurom, kao u primeru:

46) Quand j'arriverai, Pierre sera malheureusement parti. (Kad budem stigao Pjer će na žalost biti odsutan.)

Ovde bi upotreba prostog umesto anteriornog futura (tj. *Quand j'arriverai, Pierre partira, malheureusement*) dovela do promene u značenju, budući da bi tada radnja glavne rečenice bila ili simultana, ili neposredno posteriorna zavisnoj radnji.

U nezavisnim rečenicama anteriorni i prost futur mogu alternirati u kontekstima u kojima je upotrebljena neka vremenska odredba koja označava relativno kratak vremenski interval. Ipak, sa anteriornim futurom u ovom tipu konteksta akcenat je i na rezultativnom stanju, što donekle relativizuje pretpostavljenu ekvivalentnost ova dva buduća vremena:

47) J'aurai vite terminé ce travail. / Je terminerai vite ce travail.

Za razliku od srpskog jezika u kojem je konkurentnost futura I i futura II na snazi ako se kontekstualno neutralizuje subjektova uverenost da će se buduća radnja odigrati – kao, na primer, u pogodbenim ili koncesivnim adverbijalnim rečenicama (Milošević 1982) – za konkurentnost francuskih budućih vremena neophodan uslov je neutralizacija rezultativnosti kao značenjske komponente anteriornog futura. Naime, kad god se iz komunikativnih razloga može zanemariti rezultat neke buduće radnje, u načelu je moguća upotreba prostog umesto anteriornog futura. Nasuport tome, u kontekstima u kojima je rezultativnost komunikativno neophodna, kao u već navedenom primeru 46), ili u primeru 48), prost futur nije dobar izbor.³⁴

48) On aura tout vu ! (Šta sve čovek neće videti!)

³³ Sa veznikom *quand* po pravilu se izražava aproksimativna simultanost dve radnje (Stanojević 2011a), što ne isključuje neposrednu sukcesivnost ako su radnje uvedene trenutno-svršenim glagolima, kao u gornjem primeru.

³⁴ U primeru 48) akcenat je na stanju koje proizlazi iz događaja kojem je lokutor neposredno prisustvovao (otuda upotreba glagola *voir*), a koji je kod njega izazvao određenu emotivnu reakciju.

5. UMEMSTO ZAKLJUČKA

U radu smo pokazali da razlike u temporalnim upotrebama između srpskih i francuskih budućih vremena proizilaze dobrim delom iz razlika u njihovim semantizmima. Naime, vremenska perspektiva je u francuskom sistemu budućih vremena striktnije vezana za momenat govora, što objašnjava intuiciju da se buduće radnje i sa prostim i sa anteriornim futurom osećaju kao podjednako realne, a jedina relevantna razlika je u tome što je sa anteriornim futurom akcenat na rezultativnom stanju koje generišu buduće radnje uvedene ovim vremenom. Za razliku od francuskog, u srpskom jeziku je konkurentnost futura I i futura II u prostim rečenicama moguća samo u prisustvu anteponiranog modalnog priloga *možda*, dok se u zavisnim rečenicama konkurentnost ovih oblika vezuje za mogućnost neutralizacije uverenosti govornog lica u pogledu vršenja buduće radnje (Kovačević 2008). U slučajevima u kojima je alternacija francuskih budućih vremena moguća, sinonimija nikada nije potpuna, jer, iako se rezultativnost kao semantička konstanta anteriornog futura eventualno može staviti u drugi plan, ona se nikada ne može u potpunosti eliminisati pri interpretaciji rečenice.

LITERATURA

Ašić, Stanojević (2009): T. Ašić, V. Stanojević, *Le futur, l'ordre temporel et les inférences contextuelles, Entre sens et signification. Constitution du sens: points de vue sur l'articulation sémantique-pragmatique*, L'Harmattan, Paris, 27–41.

Kamp, Rohrer (1983): H. Kamp, C. Rohrer, *Tense in Texts*, in Bäuerle et al. (eds.), *Meaning, Use, and Interpretation of Language*, Berlin, De Gruyter, p. 250–269.

Kamp, Reyle (1993): H. Kamp, U. Reyle, *From Discourse to Logic*, Kluwer, Dordrecht.

Katičić (1982): R. Katičić, *Kategorija gotovosti u vremenskom značenju glagolskih oblika*, *Jezik* 29, str. 3–13.

Kovačević (2008): M. Kovačević, *Konkurentnost dvaju futura i perfektivnog prezenta u savremenom srpskom jeziku*, *Zbornik Matice srpske za slavistiku* 73, Novi Sad.

Milošević (1970): K. Milošević, *Futura II i sinonimski oblici u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku*, Sarajevo ANUBiH, Djela, Knjiga XXXIX, Odeljenje društvenih nauka, knjiga 24.

Milošević (1982): K. Milošević, *Obilježavanje budućnosti u srpskohrvatskom jeziku*, *Književni jezik* XI/1, Sarajevo, 1–12.

Molendijk (2005): A. Molendijk, *The Imparfait of French and the Past Progressive of English*, in: Bart Hollebrandse, Angeliek van Hout and Co Vet (eds.), *Crosslinguistic Perspectives on Tense, Aspect and Modality*, Amsterdam, Rodopi, 119–129.

Petrović (1991): N. Petrović, *Osnovni francuski vremenski veznici*, Naučna knjiga, Beograd.

Silić, Pranković (2005): J. Silić, I. Pranković, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.

Stanojević, Ašić (2008): V. Stanojević, T. Ašić, *Semantika i pragmatika glagolskih vremena u francuskom jeziku*, Filološko-umetnički fakultet u Kragujevcu.

Stanojević (2011a): V. Stanojević, La conjonction *quand* et les relations temporelles en français, *Nasleđe* 19, FILUM Kragujevac, 265–279.

Stanojević (2011b): V. Stanojević, O rezultativnosti u francuskom i u srpskom, u: Kovačević Miloš, *Srpski jezik, književnost, umentost*, FILUM Kragujevac, 159–170.

Verkuyl et al. (2004): H. Verkuyl et al., Tense and Aspect in sentences, in: F. Corblin and H. de Swart (eds.) *Handbook of French Semantics*, Stanford: CSL I Publications, 233–270.

Vet (1994): Co Vet, Future tense and discourse representation, in: *Tense and Aspect in Discourse, Trends in Linguistics, Studies and Monographs* 75, ed by Co Vet, Carl Vetters, Mouton de Gruyter, Berlin, New York.

Vet (2003): Co Vet, Attitude, vérité et grammaticalisation: le cas du futur simple, *Aspects de la Modalité*, ed. M. Birkelund, G. Boysen et P. S. Kjaersgaard, M. Niemezer, Verlag Tübingen.

Vetters (1996): C. Vetters, *Temps, Aspect et narration*, Rodopi, Amsterdam-Atlanta, GA.

Veran J. Stanojević

Université de Belgrade

Faculté de Philologie

Département d'études romanes

CERTAINS ASPECTS DE L'EXPRESSION DU FUTUR EN FRANÇAIS ET EN SERBE

Résumé: Partant de la synonymie relative entre le futur I et le futur II dans certains contextes, notée pour le serbe par Miloš Kovačević, nous nous demandons ce qui rapproche et ce qui différencie les temps du futur en serbe de ceux en français. Nous proposons les définitions sémantiques des temps du futur dans les deux langues, pour faire des prédictions quant à leurs emplois. Nous arguons que le trait sémantique crucial devant être pris en compte pour leur comparaison est le rapport du point de la perspective temporelle (P) au moment de la parole (S), ce rapport étant plus rigide en français qu'en serbe. La concurrence des deux futurs serbes tiendrait à un manque de rigidité entre P et S dans cette langue, ce qui expliquerait que des contextes modaux jouent un rôle plus important dans l'explication de la dite concurrence en serbe. En français, par contre, la concurrence du futur simple et du futur antérieur semblerait dépendre plutôt de la possibilité d'affaiblir, dans certains cas, le trait résultatif inhérent au futur antérieur, afin de mettre en relief le côté événementiel de son sémantisme présumé.

Mots clés: temps du futur, futur I, futur II, futur simple, futur antérieur, langue serbe, langue française, sémantique